

Punjabi Heritage Society, Kalamazoo (MI)

PRESENTS

Youth Festival Of Midwest Michigan

June 22, 2019 (Saturday)

@ Kellogg Arena

From 7 p.m. until Midnight

1 McCamly St. S, Battle Creek, MI 49017

ਆਓ ਅਮੀਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣੀਏ

ਗਿੱਧਾ, ਭੰਗੜਾ, ਡਾਂਸ, ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ, ਸਕਿੱਟ, ਬੋਲੀਆਂ, ਜਾਗੋ ਅਤੇ ਡੀ ਜੇ

Enjoy and come celebrate with us the energy and spirit of Punjabi Culture Gidha, Bhangra, Dance, Songs, Skits, Boliyan, Jaggo, Live singers and open DJ.

ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਰੀਟੇਜ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ   ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ   ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ   ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ   ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਗਿੱਲ   ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ   ਮਨਜਿੰਦਰ ਬੈਨੀਪਾਲ   ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ   ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਫੀਨਾ   ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਿਆਣੀ   ਮੁਕੱਦ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੱਲੂਂ   ਸਿਕੰਦਰ ਸਿੰਘ ਔਜਲਾ   ਰਨਬੀਰ ਸਿੰਘ ਲਾਲੀ ਧਾਲੀਵਾਲ   ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ   ਹਰਪਾਲ (ਰਾਜ) ਸਿੰਘ   ਰਾਣਾ ਸੇਖੋਂ   ਭਲਿੰਦਰ (ਜੱਸੀ) ਸਿੰਘ   ਪਾਲੀ ਧਾਲੀਵਾਲ   ਅਜੀਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੈਨੀਪਾਲ   ਪਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਠ   ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਿੰਗ ਕਮੇਟੀ

ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਿਆਣੀ   ਪਵਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਠਾਕਰੀ   ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ   ਸੁੱਖੀ ਸਿੰਘ   ਵਿਕਰਾਂਤ ਬਾਵਾ   ਮਨਰਾਜ ਨੋਨਾ   ਸੁਖਬੀਰ ਸੋਹੀ   ਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ

For Sponsorship, participation or any Other information Contact the organizing committee members:

1. Karnail Singh Miani-269-599-8173
2. Pawanjit S Thakri-269-364-0568-pic
3. Sukhjinder S Raja-269-364-0288
4. Sukhi Singh-517-914-8677
5. Vikrant Bawa-269-830-8855
6. Manraj (Nona) Grewal-616-755-5016
7. Sukhbir Sohi-850-225-6388.

Tel: (313) 638-7500   sales@flatratefunding.com

FLAT RATE FUNDING GROUP LLC

S and S TRUCKING INC. KALAMAZOO, MI

Office: 269.459.6654
Prince: 269.364.0568
Sunny: 269.364.0288

5061 GULL ROAD, UNIT B • KALAMAZOO, MI 49048

A1 Physical Therapy
Vihangi Singh, P.T.

2318 Gull Road Kalamazoo, MI 49048 Suite A2

WE SPEAK YOUR LANGUAGE! We participate with all insurances including Medicare and Medicaid! Cash patients are welcome. Call today for appointment.

SANDEHU TRANSPORT LLC

H.T. HACKNEY

FEDERATED INSURANCE

CORRIGAN OIL CO.

MERCER CO.

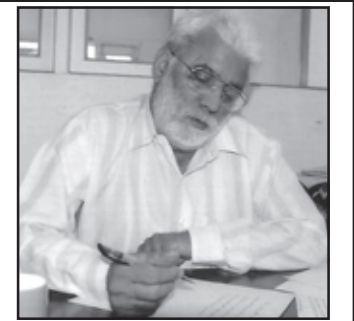

ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਿਫਤੀ ਤਬਦੀਲੀ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਮੌੜੇ ਦੀ ਆਸ

ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਪਿੜ

ਜਤਿੰਦਰ ਪਨੂੰ
ਫੋਨ: 91-98140-68455

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹਕੀਕਤਾਂ ਮਨਪਸੰਦ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਐਨ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਮੁਤਾਬਕ ਢਾਲਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਹਾਸੇ-ਹੀਣੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿਆਸੀ ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਇਹੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਬਦਲ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤੇ ਐਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਦਲ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅੱਗੇ ਵੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹਰ ਵਾਰ ਇਹ ਆਸ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਵਿਰੋਧ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਐਨੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਮੋੜਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸੰਤੁਲਨ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਆਗੂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਤੇ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਇੱਕ ਦਮ ਵੱਡੇ ਹੁਲਾਰੇ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਸਭ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਕੱਦ ਕੱਢ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ।

ਜਿਸ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਸਿੱਧਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਸਹੇੜ ਲਈ ਸੀ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਮਾਰਗ

ਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵੀ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧ ਰੱਖੀ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਉਹ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹ ਵੀ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਗਪੁਰ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਚੋਣਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁਆਂਟਣੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਧਿਰ ਨੂੰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਭੁਆਂਟਣੀ ਆ ਗਈ ਹੈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਵਕਤ ਆਪਣੀ ਵਾਗ ਸੰਭਾਲਣ ਜੋਗਾ ਲੀਡਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਭਟਕਣ ਵਿਚ ਉਲਝੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਸਕਣ ਜੋਗਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਆਗੂ ਦੀ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਵੰਜਾ ਵੀ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਇੱਕ ਉਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਲੜਾਂਗੇ। ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਥਿਤੀਆਂ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੀਆਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਾਈ ਕਮਾਨ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਆਗੂ ਏਦਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਮੰਨ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਆ ਗਿਆ, ਜਾਣ ਨੂੰ ਪਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਗੇ।

ਭਾਜਪਾ ਏਦਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਰਹੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਸਿਰਫ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਿਅਕਾ ਗਾਂਧੀ ਵੀ ਕਹਿ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਏਦਾਂ ਦੀ ਝਾਕ ਅਜੇ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹਕੀਕਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪਛਾਣਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਾਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬੱਝ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦਾਦੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਗਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਣ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਲਈ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੇਡੀ ਗਈ ਇਹੋ ਖੇਡ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੌੜ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੰਮੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਏਸੇ ਖੇਡ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗਵਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਅੱਗੇ ਏਦਾਂ ਦੇ ਕੰਡੇ ਖਿਲਾਰ ਗਿਆ, ਜੋ ਚੁਗੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ। ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਰੇ ਹੋਏ ਕੰਡੇ ਨਹੀਂ ਚੁਣੇ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਲੀਡਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੀ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅੰਤ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਔਝੜ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਤੋਰਨਾ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਟੀਮ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ।

ਜੇ ਗੱਲ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਪਿੱਛੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇੱਕ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮੌੜ ਮੁੜ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਸੋਚੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਰਾਸਤ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ

ਜਿਵੇਂ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਈ ਦੌਰਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮੋੜਾ ਕੱਟਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਕੱਟ ਲਵੇਗਾ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਆਸ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੱਟ ਲਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮੋੜਾ ਕੱਟਣ ਦੀ ਆਸ ਬਹੁਤੀ ਛੇੜੀ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਤੇ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਜਿਸ ਸੋਚ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੋਚ ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਗਲੀ-ਗਲੀ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤੇ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਲਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਛੇੜੀ ਕੀਤੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦੀ ਹੁੰਦੀ।

ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਤੀਹ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਾਲ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਆਧਾਰਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤ੍ਰਿਣਮੂਲ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲ ਮੁੜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭਾਜਪਾ ਮਗਰ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋਏ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਬੀਤੇ ਹਫਤੇ ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ. (ਐਮ) ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਧਾਇਕ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਭਾਜਪਾ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਇਸੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਈ ਦਫਤਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾ ਤ੍ਰਿਣਮੂਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਫਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਕਈ ਲੋਕ ਅਚਾਨਕ ਤ੍ਰਿਣਮੂਲ ਛੱਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਟਿਕਾਇਆਂ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦਫਤਰਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਕਦੇ ਵੀ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣੇ, ਸਿਰਫ ਸੱਤਾ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਨ ਤੇ ਜੁਰਅੱਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਲਈ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ

ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੋਚ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਉਸ ਰਾਜ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਜੋਗੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਲੋਕ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਮੋੜਾ ਕੱਟ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਏਨੀ ਛੇੜੀ ਨਹੀਂ ਕੱਟਣ ਲੱਗੇ।

ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਈ ਇਸ ਸਿਫਤੀ ਤਬਦੀਲੀ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਵੰਜਾ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਲੜਾਈ ਲੜ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੜਾਈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਵਿਰੋਧ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਇਸ ਵਕਤ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਸਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸੋਚ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੰਭਾਲਣ ਤੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹੇਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਕਿੱਤੂਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਵਿਰੋਧ ਖਾਤਰ ਵਿਰੋਧ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਵੀ ਕਰੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਮੋੜਾ ਜਿਸ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਪਵੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪਵੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਰੋਸ਼ਨ ਮੱਥੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਸੋਚਣਗੇ ਵੀ।

ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ 550ਵਾਂ ਜਨਮ ਪੁਰਬ ਹੈ। ਭਾਰਤ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਜਿਥੇ ਸਿੱਖ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਵਿਚ ਸਮਾਗਮ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਲੋਕ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਉਤੇ ਮਾਣ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ ਨਾ ਸਹੀ, ਪਰ ਮੈਂ

ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ

ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਵਿਚ ਹਨ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਹੋਣਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਕਟਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਯੂਵਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਡੋਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ? ਸੰਸਥਾਗਤ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੇ ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਵਰਗ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੋਰਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜ ਲਿਆ।

ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਮਾਰ ਲਈਏ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਅਟਾ-ਸਟਾ ਇਹ ਇਕ ਕਰੋੜ ਅੱਸੀ ਲੱਖ ਅਤੇ ਢਾਈ

ਰਾਹੁਲ ਸਿੰਘ
ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ: ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰੋ.)
ਫੋਨ: +91-94171-32373

ਦਾੜੀ (ਕੁਤਰੀ ਹੀ ਸਹੀ) ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਨਾ ਸਿੱਖ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਫਿਰ ਚਲੰਤ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ 'ਕੱਟ-ਸਰਫ' ਹਾਂ ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਦੋਸਤ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ 'ਸਰਦਾਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਮਰਹੂਮ ਪਿਤਾ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੀ ਸਿੱਖ ਵਾਲਾ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਘੱਟ ਹੀ ਕਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ; ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਰਧ-ਨਾਸਤਕ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਲੰਮੇ ਕੇਸ,

ਦਾੜੀ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰੀ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਹੱਦ ਲਗਾਓ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਿਸ ਕਰਕੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਤੁਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਹੁਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਜੂਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੇਸ ਕਟਾਏ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਦੁਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਹਾਂ! ਉਸ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਕੱਟੜਵਾਦ ਤੋਂ ਇਸਲਾਮੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਵਾਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਡਾਢੀ ਨਫਰਤ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਆਧਾਰਿਤ ਜਾਤੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਸਰਵ ਪ੍ਰਥਮ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚ

ਅਛੂਤਪੁਣੇ ਦੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਪ੍ਰਥਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਦੀ ਰੀਤ, ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦਰਅਸਲ ਸਮਾਜਕ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ। ਮੰਦਭਾਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਤੀਵਾਦ ਜਿਉਂਦਾ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ 'ਦਲਿਤ ਸਿੱਖਾਂ' ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਹਾਲੇ ਵੀ ਵਰਜਿਤ ਹੈ।

ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਬਰਖਾ ਦੱਤ ਦੇ ਟੀ. ਵੀ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ 'ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ' ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖ ਰਹੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਪਗੜੀਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਛੂਤਪੁਣੇ ਦੀ ਲਾਅਨਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੱਲਾ ਮੱਚ ਗਿਆ। ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆਵਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਕਾਂਸੀ ਰਾਮ ਵੀ ਸਿੱਖ ਸੀ?" ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ 'ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ' ਕਰਦੇ ਖਰਦੀ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਅਸਲੀਅਤ ਉਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਟੂਡੀਓ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਈ ਭੜਕੇ ਸਿੱਖ ਮੇਰਾ ਕੁਟਾਪਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਥੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਬਰਖਾ ਦੱਤ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਬੁਲਾਉਣੀ ਪਈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਛਾਣਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਖੌਤੀ ਉਚਤਮ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ (ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਦੋਂ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਸ ਦੇ ਡਰੋਂ ਘਿੱਗੀ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਸੀ)।

ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 1926 ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਵਿਚ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ਾ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ (ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾੜੀ-ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ, ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ)। ਇਹ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਝੰਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਸੋਧ ਸੀ, ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਅਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਕਰੀਬ ਇਕ ਦਹਾਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਕ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ, ਜੋ ਬੜਾ ਪਿਛਾਹ-ਮੁਖੀ ਸੀ। ਹੋਇਆ ਇੰਜ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਕਿਸੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਲੜਕੀ ਗੁਰਲੀਨ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਨਾ 'ਤੇ ਦਾਖਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੇ

ਦਰਅਸਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਮੁਤਾਬਕ ਇਕ ਹੋਰ ਵੰਨਗੀ 'ਪਤਿਤ' ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸਜ ਗਏ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕੇ। ਇਉਂ ਦੇਖਿਆਂ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੇਸਾਧਾਰੀ (ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਤੇ ਦਾੜੀ ਵਾਲੇ), ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਅਤੇ ਪਤਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ' ਹਨ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਸਕਾਰ-ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸਜਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਅਤੇ ਪਤਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਅਤੇ ਦਾਨ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਲ ਪੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਇਹ ਅਤਿ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੱਟੜਵਾਦ ਹੈ। ਜਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਤਰਕ ਨਾਲ ਤੌੜ-ਭੰਨ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦਰਅਸਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਮੁਤਾਬਕ ਇਕ ਹੋਰ ਵੰਨਗੀ 'ਪਤਿਤ' ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸਜ ਗਏ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕੇ। ਇਉਂ ਦੇਖਿਆਂ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੇਸਾਧਾਰੀ (ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਤੇ ਦਾੜੀ ਵਾਲੇ), ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਅਤੇ ਪਤਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ' ਹਨ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਸਕਾਰ-ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸਜਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਅਤੇ ਪਤਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਅਤੇ ਦਾਨ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਉਂ ਜੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ

ਕਰੋੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਲੰਘੀ 2011 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਕਰੋੜ ਚਾਲੀ ਲੱਖ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਜੋ ਇਥੋਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਦਾ 60% ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਮੁਤਾਬਕ ਸਿਰਫ 55 ਲੱਖ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਸਿੱਖ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਇਸ ਅੰਕੜੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਦਾੜੀ ਕਤਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਸਕਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਭਰਵੱਟੇ ਪੁਟਦੀਆਂ ਹਨ? ਮੇਰਾ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਜਣੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਮੁਤਾਬਕ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਾਪਦੰਡ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਹਨ।

ਕੀ ਹੁਣ ਉਹ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਸੱਚ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁੰਨੇ ਹੋਏ ਤੇ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ, ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਧੜਕਦੇ ਸਾਂਝੇ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰੇ?

ਅਫਕਾਰ

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਹੈ? ਸਾਡੇ ਟੈਕਸ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਢੇਡ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਣਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਗਰੀਬ ਬੱਚੇ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਢੇਡ ਤੋਂ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਭੇਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਸ਼ਨੀ ਭੇਡਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਮਰਨ ਗਈਆਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਟੈਕਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਖਜਾਨੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਦਾ ਚੂਨਾ ਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਿਮਾਰ ਪਈ ਦੀਆਂ ਲਈਆਂ ਖਬਰਸਾਰਾਂ ਵੀ ਖਜਾਨਾ ਚੁਸ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭੇਡਾਂ ਕਿ ਢੇਡਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਦੀਆਂ ਟੂਟੀਆਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ?

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਅਫਕਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜਾਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਾਂ ਵਿਕਾਊ ਮਾਲ ਨਾ ਬਣੀਏ; ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਰੱਜੀ ਹੋਈ ਅਤਿੰਗ ਵਤਿੰਗ ਭੇਡ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਢੇਡ ਨਾ ਕਹਿ ਸਕੇ।

ਅਸੀਂ ਅਮਿਤੋਜ ਹੋਈਏ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤੋਲ ਨਾ ਸਕੇ; ਅਸੀਂ ਅਨਮੋਲ ਹੋਈਏ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸਿਰਫ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਢੇਡਾਂ ਦੇ ਟੈਕਸ 'ਤੇ ਪਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਭੇਡੂ ਕਿਸੇ ਨਾਮ ਦੇਵ ਨੂੰ ਮੁੜ ਨਾ ਸਤਾ ਸਕੇ।

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਫਿਕਰ ਸੀ, "ਅਣਪੜ੍ਹ ਕੋਊ ਰਹਿਣ ਨਾ ਪਾਵਾ, ਬਾਲ ਬਿਰਧ ਸਭ ਕੋਊ ਪਠਾਵਾ।" ਇਹ ਦੋ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰੀ ਭੇਡਾਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿ ਕੋਈ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰੀ ਢੇਡ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰੀ ਭੇਡ ਦੇ ਵਿੰਗ ਵਲ ਕੱਢ ਸਕੇ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

ਸਨਿਚਰਵਾਰ, 8 ਜੂਨ 2019

ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਚੀਸ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸਮੁੱਚੇ ਮੁਲਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਕਈ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਆਏ ਸਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੀੜ ਘਟ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੁੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ-ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਰੱਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉੱਜ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਹੀ ਰਾਇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਫੌਜ ਦੀ ਇਸ ਵੱਡੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਕੇ ਬਾਰੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸੋਚ ਇਸ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ? ਦਰਅਸਲ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਬਕ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਿਆਸਤ ਸਿਰਫ ਇਕ ਲਕੀਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੱਤਾਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਤ ਸੂਤ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪੈਂਠ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸਾਕੇ ਦਾ ਇਹ ਦਰਦ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਨੁਕਤਾ ਰਤਾ ਵੱਧ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਆਏ ਸਾਲ ਭਾਰੂ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੇਗਾਨਗੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੰਦਰ ਬੇਗਾਨਗੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਅਤੇ ਵਧਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰਲੀ ਬੇਚੈਨੀ ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੁੱਟਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਚੋਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਘੜਮੱਸਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਵਾਇਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਨਾਲਾ ਫਿਰ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਉਹੀ ਲੀਡਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੋਝੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਬੰਦ ਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਿਆਸੀ ਰਹਿਬਰ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ, ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਸੁੱਚੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਢੋਲ ਵਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਔਖ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆਵੇ।

ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਕ ਲੀਡਰ, ਭਾਵ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਰਟੀ, ਭਾਵ ਕਾਂਗਰਸ ਉਤੇ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੱਤਾ ਉਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੀਡਰ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਸੂਬੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਬੀਜ, ਬੀਜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ-ਦੁੱਕਾ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤੀ, ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਜਥੇਬੰਦੀ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੱਕ-ਦੁੱਕਾ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸਦਾ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰਾਹ ਫੜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਇਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੋਦੀ ਲਹਿਰ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਿਹੜੇ ਤੱਥ ਹੁਣ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਭਲੀਭਾਂਤ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਮੋਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੋਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਖਾਸਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਸਭ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਰੱਖ ਕੇ, ਸਿਰਫ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ।

ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਤਿੰਨ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਨੇ ਲੋਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਇਸ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਪਾਰਟੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਬੇਅਦਬੀ ਕਾਂਡ ਦੇ ਤਿੱਥੇ ਵਿਰੋਧ ਕਾਰਨ ਐਤਕੀਂ ਪਿੱਛਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਭਾਵੇਂ ਘੱਟ ਪਈਆਂ ਪਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਚੋਖੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵੋਟ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਅਤੇ ਤੱਥ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤੱਥ ਨੇ ਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਮਾਹਿਰ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਪੰਜਾਬ ਪੁੱਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਸੋਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਵੀ ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਿਆਸੀ, ਆਰਥਕ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-ਗੁੜ ਕੇ ਕਿਤੇ ਸਿਆਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਜਵਾਬ ਨਾਂਹ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਜੀਦਾ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਮੁਹਾਣਾ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮੇਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣਾ ਹੈ। ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਚੀਸ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਜੂਝਦਿਆਂ ਹੁਣ ਅਗਾਂਹ ਵਧਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ।

ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ

ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਿੰਤਕ ਇਸ ਜਿੱਤ ਬਾਰੇ ਚੀਰ-ਫਾੜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਐਤਕੀਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਚਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹੋਰ ਬੁਲੰਦੀ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਪੁਣਛਾਣ ਉਘੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਵਰਾਜਬੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਸਵੀਡਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿਤਾਬ 'ਪੰਜਾਬ ਬਲੈਂਡਿੰਗ, ਪਾਰਟੀਸ਼ਨਡ ਐਂਡ ਕਲੈਸਡ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਇਸਤਿਆਕ ਅਹਿਮਦ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਿੱਛਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਾਂਝੇ 'ਛੋਟੇ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ ਸੀ। ਇਹ 'ਛੋਟੇ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਸਤਿਆਕ ਅਹਿਮਦ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਿੱਛਾਂ ਵਿਚਲੇ ਹਕੀਮ, ਵੈਦ, ਪੰਡਿਤ, ਤੇਲੀ, ਜੁਲਾਹੇ, ਮਹਿਰੇ, ਬਜ਼ੁਰਗ, ਵਡੇਰੇ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਖਾਨਗਾਹਾਂ ਤੇ ਦਰਗਾਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੇ 'ਛੋਟੇ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਸੀ।

ਸਵਰਾਜਬੀਰ

ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ 'ਖੂਨ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, "ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਸਮਾਈ ਰਹੇਗੀ, ਜਦ ਤਕ ਮੌਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੇਰੇ ਸੋਹਣੇ, ਅਲਬੇਲੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਹ ਮਨੋਹਰ ਤਸਵੀਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮਾਣਿਆ ਵੀ ਹੈ - ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਬੀਤੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਿਮ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਦਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਝਗੜਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਰਨ ਜੀਣ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸੀ।"

ਮਹਾਂਕਵੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਂਝ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ 'ਪੰਜਾਬ ਵਸਦਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ' ਲਿਖਦਾ ਹੋਇਆ ਰਾਝੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, "ਬਾਲ ਨਾਥ ਪਛੁਤਾਯਾ ਰਾਝੇ ਨੂੰ ਯੋਗ ਦੇ ਕੇ/ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪਾ ਹੱਥ ਰੋਯਾ।" ਹੀਰ ਤੇ ਰਾਝੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦੱਸਦਾ ਹਾੜ੍ਹੇ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਣ।

'ਛੋਟੇ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਕਿਉਂ ਉਤੇ ਕਿਵੇਂ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ? ਚਿੰਤਕਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਸਮਾਜਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੜਵੱਲਾਂ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਿਸ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਆਣ ਖਲੋਤੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ/ਪੱਛਮੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ?" ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਨੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀਆਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ।

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਏ, ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜਜ਼ਬਾ ਕਿ ਉਹ ਵਧੀਆ ਨਸਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪੂਰਬ ਦੇ ਅਸਭਿਅਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ, ਕਾਫੀ ਭਾਰੂ ਸੀ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪੂਰਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਭਿਆ, ਰੂਹਾਨੀ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਕਬਿਤ 'ਉਚੇਰੇ (ਉਤਮ) ਸਭਿਆਚਾਰ' ਦਾ

ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। 'ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਉਜ਼ਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਵਿਚਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਬਣਤਰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਤੇ ਉਤਮ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਣਤਰਾਂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੇ ਹੁੰਦੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਰਤਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਠੋਸਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚੁਣਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਵਸਨੀਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ਨਵ, ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਸ਼ਿਵ ਪੂਜਕ, ਕਬੀਰ ਪੰਥੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਇਕ ਵਰਗ ਹਿੰਦੂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਫਿਰਕੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਰਫ ਮੁਸਲਿਮ ਵਰਗ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਣਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਇਉਂ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਲਹਿਰਾਂ 'ਤੇ ਉਸਰਨ ਵਾਲੇ 'ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਬਲ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਨਾਇਕ ਦਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵੀ ਇਸੇ ਕੜੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ।

'ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਦੀ 'ਸਮਝ' ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਤੋੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ

ਜਨੂੰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਬਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਨਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗੋਦਲਣਵਾਲਾ' ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਕਰੀਮ ਬਖਸ਼ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਵੇਂ ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਗਏ ਇਸਲਾਮ ਦਾ। ਕਰੀਮ ਬਖਸ਼ ਦੀਆਂ ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਤੇ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਕੁੜੀ ਵੀ ਉਧਾਲ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਰੀਮ ਬਖਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਮਾਰਦਿਆਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਉਹਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨਜ਼ੂਰ ਛੁੱਟ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਭਣੇਵਾਂ ਪਿੰਡ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਉਸ ਨਾਲ ਅਫਸੋਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ 'ਅਸਲਾਮ' ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ 'ਇਸਲਾਮ' ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਗਵਾਢੀਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ

ਆਪਣੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ 'ਉਤਮ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੀਤਾ।

ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨੂੰਨ ਵਿਰੁਧ ਨਾ ਲੜ ਸਕੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਿਆ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਦਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਵਲ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦੀਆ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਬਚੇ ਹੋਏ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲੇ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰਿਆਂ ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਤਸੱਵਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। 1980ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਤਰੇਤਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਅਤਿਵਾਦ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਿਆ। ਜਨਸੰਘ, ਜੋ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ, ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ 'ਚ ਆ ਗਈ ਕਿ ਧਰਮ, ਜਮਹੂਰੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ਬਰ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਬਣਤਰ ਨੇ ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਸਿਆਸੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਪਰਾਇਆ, ਓਪਰਾ, ਬੇਗਾਨਾ ਤੇ ਦੇਸ਼-ਵਿਰੋਧੀ ਦੱਸਣਾ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ-ਵਿਰੋਧ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਚੁਲਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ। 2002 ਵਿਚ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਧਦਾ ਤੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਫਿਰਕੂ ਪਾਤਾ ਸਿਆਸੀ ਲਾਹੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ 2014 ਤੇ ਹੁਣ 2019 ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰੀ।

ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਗੂ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝ ਸਕੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਉਤਮਤਾ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਉਹ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੌਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਫਲ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉਤਮਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਰਕੇ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ, ਉਮੰਗਾਂ ਤੇ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਸਰਬਉੱਚਤਾ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦੂਸਰੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣ ਤੇ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਠਾਹ-ਸੋਟਾ -ਚਾਚਾ ਬੋਲਿਹਾਜ਼

ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਛੇ ਸਵਾਲ!

ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਚੁਤਰਫੀਂ ਹੀ ਕਮਲ ਚਿੱਟਾ, ਅੱਗੇ ਦੇਖਾਂਗੇ ਹੋਰ ਕੋਈ 'ਰੰਗ' ਕਿੱਦਾਂ? ਚੜ੍ਹਿਆ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਤਾਈਂ, ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਇਹ ਉਤਰੇਗੀ 'ਭੰਗ' ਕਿੱਦਾਂ? ਮੁੱਦੇ ਦੁੱਕੇ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਖਿਆਰਿਆਂ ਦੇ, ਸੁੱਝੇ ਕੁਝ ਨਾ ਹਾਰ ਗਏ ਜੰਗ ਕਿੱਦਾਂ? ਹੱਥੀਂ ਸੱਚ ਦੀ ਕਲਮ ਲਈ ਬੈਠਿਆਂ ਦਾ, ਹੋਇਆ ਸਹਾਂਗੇ ਕਾਫੀਆ ਤੰਗ ਕਿੱਦਾਂ? ਸਜਾ ਭੁਗਤਦੇ ਬਣੇ 'ਕਾਨੂੰਨ ਘਾੜੇ', ਹੁਣ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਕਰਾਂਗੇ ਮੰਗ ਕਿੱਦਾਂ? ਖਤਰਾ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੈਕੂਲਰ ਸੋਚ ਤਾਈਂ, ਫੁਰਨੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਵਿ-ਵਿਅੰਗ ਕਿੱਦਾਂ?

ਭਾਰਤੀ ਮੀਡੀਆ ਉਪਰ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਕਾਠੀ

ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਗਤ ਵਾਲੇ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਾਲੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਬਹੁਲਤਾ ਅਤੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਨਦਾਰਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਮਾਲਕੀ ਉਪਰ ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਦਿੱਲੀ ਆਧਾਰਤ ਮੀਡੀਆ ਕੰਪਨੀ 'ਡੇਟਾਲੀਡਜ਼' ਨੇ 'ਰਿਪੋਰਟਰਜ਼ ਵਿਦਾਉਟ ਬੋਰਡਰਜ਼' (ਆਰ.ਐਸ.ਐਫ.) ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅਧਿਐਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲੀਆ ਜਿੱਤ, ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁੰਗਤ ਚੁੱਕੀ ਮੀਡੀਆ ਸਪੋਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਟੇਟ ਦੀ ਰੇਡੀਓ ਨਿਊਜ਼ ਉਪਰ ਅਜਾਰੇਦਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਬਹੁਤ ਕੇਂਦਰਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਕਤਵਰ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗਿਣਤੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਾਜਨੀਤਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ। ਮੀਡੀਆ ਆਨਰਸਿਪ ਮਾਨੀਟਰ (ਐਮ.ਓ.ਐਮ.) ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਖੋਜ ਦੱਸਦੀ ਹੈ

ਅਬਦੁਲ ਬਾਰੀ ਮਸੂਦ ਅਨੁਵਾਦ: ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ

ਕਿ ਵੱਡੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ (ਲੈਂਡਸਕੇਪ) ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਲਤਾਵਾਦੀ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਮੁਲਕ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿਰੁਧ ਵਸੋਂ ਦੇ ਵਾਹਵਾ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਮੀਡੀਆ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਾਪਦਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ 'ਹੱਦ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ' ਵਿਚ ਬੱਝਿਆ ਮੁਲਕ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨ ਟੁੱਟਵੇਂ, ਬੇਤਰਤੀਬੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਬੇਅਸਰ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਟੀ.ਵੀ. ਰੇਟਿੰਗ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵੀ ਸਨਅਤ ਕੋਲ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਭਾਰਤ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ ਮੁਲਕ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੁਲਕ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਬੋਤੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਗਲਬਾ ਹੈ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਮਜ਼ਹੂਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਈਦ ਨਜ਼ਾਕਤ (ਡੇਟਾਲੀਡਜ਼ ਦੇ ਬਾਨੀ ਤੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੀਡੀਆ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰਤ ਹੋਣਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੋਕ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

“ਸਾਡੀ ਖੋਜ, ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਬਹੁਲਤਾਵਾਦ ਉਪਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੀਡੀਆ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ।” ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਮੀਡੀਆ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਭਵਿੱਖੀ ਖੋਜ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਡੇਟਾ ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਵਸੀਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਨ ਵਿਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਫ. ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਿਸ਼ੇਲ ਰੇਦਿਸਕੋ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਉਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਆਮ ਆਦਮੀ ਵੀ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਉਪਰ ਕਿਸ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ।

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੀਡੀਆ ਮੰਡੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਉਪਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਆਨਰਸਿਪ ਮਾਨੀਟਰ ਫਾਰ ਇੰਡੀਆ, ਜਿਸ ਨੇ 58 ਮੋਹਰੀ ਮੀਡੀਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠਕ/ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ,

ਹਾਲੀਆ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਮੁੜ ਜਿੱਤ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਯੋਗਦਾਨ ਮੀਡੀਆ ਉਪਰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਟਰੋਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਖਤਰਨਾਕ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਬਦੁਲ ਬਾਰੀ ਮਸੂਦ ਨੇ ਮੀਡੀਆ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਆਪਣੀ ਇਸ ਅਹਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੇਸ਼ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਕਾਲਮਨਵੀਸ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਇਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਮੰਡੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੇਂਦਰਤ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੌਮੀ ਮੰਡੀ ਅੰਦਰ ਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਪਾਠਕ (76.45 ਫੀਸਦੀ ਪਾਠਕ) ਚਾਰ ਸਮੂਹਾਂ - ਦੈਨਿਕ ਜਾਗਰਣ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਅਮਰ ਉਜਾਲਾ ਅਤੇ ਦੈਨਿਕ ਭਾਸਕਰ - ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹਨ।

ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਦੇ ਅਹਿਮ ਨਤੀਜੇ ਇਉਂ ਹਨ:

“ਭਾਰਤ ਦਾ ਆਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। 31 ਮਾਰਚ 2018 ਤਕ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਡੇਟਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਆਫ ਨਿਊਜ਼ਪੇਪਰਜ਼ ਕੋਲ 1,18,239 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਹਫਤਾਵਾਰ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 36000 ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ। ਮੁਲਕ ਵਿਚ 550 ਐਫ.ਐਮ. ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਅਨੁਸਾਰ 880 ਸੈਟੇਲਾਈਟ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 380 ਤੋਂ ਉਪਰ ਚੈਨਲਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 'ਨਿਊਜ਼ ਐਂਡ ਕਰੰਟ ਅਫੇਰਜ਼' ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਨਿਊਜ਼ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।”

ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੀਡੀਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਅਤੇ ਨਸਲੀ-ਸਭਿਆਚਕ ਅਮੀਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਰਹੀ। ਮੀਡੀਆ ਆਨਰਸਿਪ ਮਾਨੀਟਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ - ਕੇਂਦਰਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਖਿਰਕਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਲੋਕ ਰਾਇ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੁਝਾਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੰਡੀਆਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੇਂਦਰਤ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਖੋਜ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਚੋਟੀ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਕੋਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਪੰਜ ਤਾਮਿਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਟੀ ਦੇ ਦੋ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕ ਕੁਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਈਨਾਇਡੂ ਤੇ ਸਾਕਸ਼ੀ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੇਲਗੂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੰਡੀ ਦੇ 71.13% ਸਰੋਤਿਆਂ ਤਕ ਹੈ। ਇਹੀ ਰੁਝਾਨ ਬੰਗਾਲੀ, ਉੜੀਆ, ਪੰਜਾਬੀ, ਕੰਨੜ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਉਰਦੂ, ਮਰਾਠੀ ਅਤੇ ਅਸਾਮੀ ਸਮੇਤ ਤਮਾਮ ਖੇਤਰੀ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੋਹਰੀ ਮੀਡੀਆ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਨੀ ਘਰਾਣੇ ਹੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਵਿਚ ਪੂੰਜੀਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਰੇਡੀਓ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਕੀ ਕੰਟਰੋਲ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਸੰਸਥਾ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਰੇਡੀਓ ਖਬਰਾਂ ਉਪਰ ਕੌਮੀ ਅਜਾਰੇਦਾਰੀ ਹੈ। ਏ.ਆਈ.ਆਰ. ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰੇਡੀਓ ਨੈੱਟਵਰਕ ਹੈ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ-ਆਰਥਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਤਾ ਐਫ.ਐਮ. ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਮਨ-ਪਰਚਾਵਾ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਬਰਾਂ ਦੇਣ ਉਪਰ ਰੋਕ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਮੰਡੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਵਸੀਲੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਭੇਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਬੰਧਤ ਸੰਸਥਾ - ਬਾਰਸ (ਬਰਾਡਕਾਸਟ ਐਂਡੀਐਂਸ ਰਿਸਰਚ ਕੌਂਸਲ) ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੰਕੜੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਰਸ 10 ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੰਡੀਆਂ (ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਮਰਾਠੀ, ਤੇਲਗੂ, ਬੰਗਾਲੀ,

ਕੰਨੜ, ਉੜੀਆ, ਅਸਾਮੀ, ਮਲਿਆਲਮ, ਤਾਮਿਲ) ਅੰਦਰਲੇ ਨਿਊਜ਼ ਵਿਧਾ ਵਾਲੇ 5 ਮੋਹਰੀ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਪਣੀ ਵੈਬਸਾਈਟ ਉਪਰ ਛਾਪਦੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਮ.ਓ.ਐਮ. ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਗਾਊਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਏ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ।

“ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੇਂਦਰਨ, ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚਲੇ ਵੱਡੇ ਖੋਪਿਆਂ ਦਾ

ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਜੋ ਮੀਡੀਆ ਅੰਦਰ ਬਹੁਲਤਾਵਾਦ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿੰਟ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰਨ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦੇ ਉਚੇਚੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਮਾਲਕੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਕਾਨੂੰਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਰੇਡੀਓ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਕੀ ਕੰਟਰੋਲ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਤਾ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਰੇਡੀਓ ਨਿਊਜ਼ ਉਪਰ ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰਨ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

ਅਧਿਐਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਇਕ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ; ਜਿਵੇਂ ਇੰਡੀਅਨ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਐਕਟ-1885 ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਉਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਜਾਰੇਦਾਰੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਲਤਾ ਤੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਭਾਰਤੀ ਮੀਡੀਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੇਂਦਰਤ ਮੰਡੀਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੀਡੀਆ ਉਪਰ ਵਿਆਪਕ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ, ਉਹ ਸਵੈ-ਨਿਯਮਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ - ਜਿਵੇਂ ਬਾਰਸ, ਨਿਊਜ਼ ਬਰਾਡਕਾਸਟਰਜ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ (ਐਨ.ਬੀ.ਏ.) ਅਤੇ ਨਿਊਜ਼ ਬਰਾਡਕਾਸਟਿੰਗ ਸਟੈਂਡਰਡਜ਼ ਅਥਾਰਟੀ (ਐਨ.ਬੀ.ਐਸ.ਏ.) - ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਮੰਡੀ ਲਈ ਐਸੋ ਨਿਯਮ ਤੈਅ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਰਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਸਨਅਤ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਜਿਸ ਸਨਅਤ ਦੀ ਉਹ ਆਪ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਐਮ.ਓ.ਐਮ. ਟੀਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਲਈ ਡੇਟਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਸਲ ਵਸੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜੁਟਾਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਆਈ.ਆਰ.ਐਸ. (ਇੰਡੀਅਨ ਰੀਡਰਸ਼ਿਪ ਸਰਵੇ, 2017)। ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਲਕਾਂ ਬਾਰੇ ਅੰਕੜੇ ਅਤੇ

ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਮਾਮਲੇ ਮੰਤਰਾਲਾ (ਐਮ.ਸੀ.ਏ.) ਦੀ ਵੈਬਸਾਈਟ ਤੋਂ ਲਈ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਖੋਜ ਟੀਮ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਮੀਡੀਆ ਕੰਪਨੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਈਮੇਲ ਭੇਜ ਕੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੰਗੀ ਸੀ, ਲੇਕਿਨ 'ਦਿ ਪ੍ਰਿੰਟ' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਖੋਜ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡਾਂ ਅਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਖ-ਵਖ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਵੀ ਆਧਾਰਤ ਹੈ।

ਐਮ.ਓ.ਐਮ. ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਮੀਡੀਆ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਉਸ ਡੇਟਾਬੇਸ

ਰਾਹੀਂ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਮਾਮਲੇ ਮੰਤਰਾਲਾ ਵਲੋਂ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕੋ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕੀ, ਉਹ ਹੈ ਸਕਰੋਲ ਮੀਡੀਆ ਇਨਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਡੈਲਾਵੇਅਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਮੀਡੀਆ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਵਾਂਞਿਆਂ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲਾਭਪਾਤਰ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਲੁਕਾਵੇ ਜਾਂ ਖਾਸ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਮਨੋਰਥਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਲੋਂ ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਉਪਰ ਲਗਾਈਆਂ ਰੋਕਾਂ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਡੀ.ਟੀ.ਐਚ. (ਡਾਇਰੈਕਟ ਟੂ ਹੋਮ) ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਕੇਬਲ ਨੈੱਟਵਰਕ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਉਪਰ 20 ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਹੱਦ ਮਿਥੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸਰਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਐਸਲ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਜੀ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਬਰਾਡਕਾਸਟ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਦੋਵਾਂ ਨੈੱਟਵਰਕ ਜਿਵੇਂ ਡਿਸ ਟੀਵੀ ਅਤੇ ਸੀ.ਆਈ.ਟੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਜਾਲ ਰਾਹੀਂ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਿਸ ਟੀ.ਵੀ. ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਨੈੱਟਵਰਕ ਵੀਡੀਓਕਾਨ ਡੀਟਾਐਚ ਨਾਲ ਵੀ ਰਲੇਵਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਮਲਾ ਅਜੇ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਸੁਣਵਾਈ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਮਾਲਕੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੰਡੀ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇੰਡਸਟਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਾਰਸ ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਸ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਫ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਤ

ਬਿਹਤਰੀਨ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਜਨਤਕ ਜਵਾਬਦੇਹੀ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਾਲਕੀ ਕੇਂਦਰਨ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

ਖੋਜ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਬੰਧ ਜਾਂ ਮਾਲਕੀ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਇਸ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਭਾਰਤੀ ਮੀਡੀਆ ਮੰਡੀ ਸਿਰਫ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੇਂਦਰਤ ਮੀਡੀਆ ਮੰਡੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਗੌਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮੋਹਰੀ ਮੀਡੀਆ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਐਮ.ਓ.ਐਮ. ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੀਡੀਆ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹਨ। ਖੇਤਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਓਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਇਹ ਸਬੰਧ ਸਿੱਧੇ-ਸਪਾਟ ਅਤੇ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਉੜੀਸਾ ਵਿਚ ਉੜੀਸਾ ਟੀ.ਵੀ. ਦਾ ਮਾਲਕ ਪਾਂਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੈਯੰਤ ਜੈ ਪਾਂਡਾ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਕੌਮੀ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰਾ ਹੈ। ਉਹ ਉੜੀਸਾ ਤੋਂ ਚਾਰ ਵਾਰ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਹਾਲੀਆ ਚੋਣਾਂ (2019) ਵਿਚ ਉਹ ਚੋਣ ਹਾਰ ਗਿਆ। ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਰਿਨੀਕੀ ਭੂਈਆਂ ਸ਼ਰਮਾ ਨਿਊਜ਼ਲਾਈਵ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਉਹ ਹੇਮੰਤ ਬਿਸਵ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ ਜੋ ਅਸਾਮ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਤਾਕਤਵਰ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਘਿਓ-ਘਿਚਤੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਚੰਦ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੀਡੀਆ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਬਹੁਲਤਾਵਾਦ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮੀਡੀਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ਼ ਕੇ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੰਤਵ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਸੂਬਾ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੀਡੀਆ ਕਾਰੋਬਾਰ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਲਈ ਇਸ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਉਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਅੰਕੜੇ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਆਰ.ਟੀ.ਆਈ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਉਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਪੂੰਜੀਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਤਾਧਾਰੀ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਜੋ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾਤਾ ਨਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ।

ਅਧਿਐਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਈ 2014 ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਤਰਕਾਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਮਾਹੌਲ ਕਿੰਨਾ ਖੌਫਨਾਕ ਅਤੇ ਡਰਾਉਣਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟਰਜ਼ ਵਿਦਾਉਟ ਬਾਰਡਰਜ਼ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਫ.) ਦੇ ਆਲਮੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੂਚਕ-ਅੰਕ 2019 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦਰਜਾ 180 ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ 138 ਤੋਂ 140 ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰਨ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਛੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਨਾਲ 2018 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਇਰਾਦਾ ਕਤਲ, ਜਿਸਮਾਨੀ ਹਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣੇ। 2019 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁਧ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਜ਼ਾਫਾ ਹੋਇਆ। ਸੋਸ਼ਲ ਨੈੱਟਵਰਕ ਉਪਰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਸਮੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਨਫਰਤ ਭਰੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਆਮ ਗੱਲ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਸਾਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੱਜੇਪੱਖੀ ਧਿਰ ਦੀ ਟਰੋਲ ਆਰਮੀ ਵਲੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ਕਾਰਵਾਂ ਡੇਲੀ ਬਲਾਗ ਤੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ)

ਹੁਣ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣਾਂ ਲਾਉਣਗੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਚੋਣਕਾਂ ਜੀ.ਡੀ. ਫੂਡਜ਼ ਮਾਝੇ 'ਚ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ 'ਚ ਕਰੇਗੀ ਖੇਤੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਅਤੇ ਫਗਵਾੜਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਹੀ ਆਸਾਰ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਰਾਣਾ ਕੇ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦਾ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਵਿਧਾਇਕ ਵਜੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਤੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਸੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿਧਾਇਕ ਵਜੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਾਲ 2017 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਫਗਵਾੜਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੇ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਅਤੇ ਫਗਵਾੜਾ ਦੋਵਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਇਕੱਠੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਫਿਰੋਜਪੁਰ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਾਗੀ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੇ

ਅਸਤੀਫਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਫੈਸਲਾ ਲਟਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਤਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸਪੀਕਰ ਵੱਲੋਂ ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ, ਨਾਜਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨਸਾਹੀਆ ਅਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਦੋਆ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫੇ ਸਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ 30 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਆਪ' ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬਾਗੀ ਵਿਧਾਇਕ ਮਾਸਟਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਿਲਾਫ ਦਾਇਰ ਹੋਈ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ 20 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਅਤੇ ਫਗਵਾੜਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਹੀ ਆਸਾਰ ਹਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਫੂਡ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਸਬੰਧੀ ਕੰਪਨੀ ਜੀ.ਡੀ. ਫੂਡਜ਼ ਐਫ.ਐਮ.ਜੀ. ਇੰਡੀਆ ਵੱਲੋਂ ਇਥੇ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇਦਾਰੀ ਹੇਠ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਕੇ ਟਮਾਟਰ, ਹਰੀ ਮਿਰਚ, ਨਿੰਬੂ, ਲਾਲ ਮਿਰਚ, ਸਰ੍ਹੋਂ ਤੇ ਸੋਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। 'ਟਾਪਸ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਚਟਣੀਆਂ, ਮਸਾਲੇ, ਆਚਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵਸਤਾਂ ਵੇਚ ਰਹੀ ਜੀ.ਡੀ. ਫੂਡਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਇਥੇ ਖ਼ਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇੜੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ

ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਯੂਨਿਟ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਪਨੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੱਤ ਉਤਪਾਦਨ ਯੂਨਿਟ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮੀਤ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨਿਤਿਨ ਸੇਠ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲਗਭਗ 34 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਯੂਨਿਟ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਖ਼ਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਟਮਾਟਰ ਤੇ ਹਰੀ ਮਿਰਚ ਦੀ ਚਟਣੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਅਦਰਕ ਤੇ ਲਸਣ ਦਾ ਪੇਸਟ ਵੀ ਹੁਣ ਇਥੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੰਪਨੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਇਥੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਜੈਮ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛੁਕ ਹੈ। ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ 3 ਏਕੜ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘੂ ਨੇ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਤੋੜ ਕੇ ਦਾਗੇ ਸੁਆਲ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਟਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘੂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੋਰ 50 ਮਹਿਕਮੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਹੀ ਸਵਾਲ ਕਿਉਂ ਉਠਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਸਿੰਘੂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਾਫੀ ਪੈਸਾ ਖਰਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਈ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਜਲਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਆਮਦਨ ਕਾਫੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਸ. ਸਿੰਘੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਨਿਜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੋਟਾਂ ਘੱਟ ਮਿਲੀਆਂ। ਪਾਰਟੀ ਨੇ 8 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਪਟਿਆਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਬਠਿੰਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਘੱਟ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ

ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਰੈਂਡਲੀ ਮੈਚ ਬਾਰੇ ਸੁਆਲ ਦੇ ਜੁਆਬ 'ਚ ਸਿੰਘੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ ਤੇ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਵਿਭਾਗ ਬਦਲਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਬੋਲੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਕਦੇ ਸੁਆਲ ਨਹੀਂ ਉਠਾਏ। ਬਠਿੰਡਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ 'ਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸੁਆਲ ਦੇ ਜੁਆਬ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 40 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਹ ਸੀਟ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤੀ। ਇਸ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਕੈਪਟਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜਕੇ ਰਣਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਚੋਣ ਹਾਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਹਲਕੇ 'ਚ ਪੈਂਦੀ ਲੰਬੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸੀਟ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖੁਦ 22,000 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਚੋਣ ਹਾਰੇ ਸਨ ਜਦਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਰਾਜਾ ਵੜਿੰਗ ਬਠਿੰਡਾ ਤੋਂ ਕੇਵਲ 21 ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਾਰਿਆ ਹੈ। ਕੈਬਨਿਟ ਸਾਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਬਾਰੇ ਸਿੰਘੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੱਤਵੀਂ

ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਮਾਮਲਾ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਵਧ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਗਰ ਨਿਗਮਾਂ ਦੇ ਮੇਅਰ ਲਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸੁਆਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭੁੱਲ ਦੀ ਸੋਧ
ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ 'ਐਨ. ਡੀ. ਏ. ਦੀ ਜਿੱਤ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ' ਸੁਰਖੀ ਹੇਠ ਡੁਪੀ ਖਬਰ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਧਾਈ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਬਾਦਲ ਦੀ ਇੱਕੀ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਦੀ ਥਾਂ ਟਾਈਪ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ 'ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤ' ਛਪ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਖਿਆ ਦੇ ਜਾਚਕ ਹਾਂ। **-ਸੰਪਾਦਕ**

ਮੁੜ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਉਤਰਨਗੇ ਸੁਨੀਲ ਜਾਖੜ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਨੀਲ ਜਾਖੜ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਹਲਕਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੰਨੀ ਦਿਓਲ ਤੋਂ ਹਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਜਾਖੜ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਨ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮਤਾ ਵੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਖੜ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਚ ਪੱਧਰੀ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਸੂਬਾ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਲੜਾ ਕੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ 'ਚ ਭੇਜਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ 'ਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਈ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਲੀਨਾਏ ਸਟੇਟ ਪ੍ਰੋਕਲੇਮੇਸ਼ਨ: ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਘਾਣ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪੈਲਾਟਾਈਨ (ਸ਼ਿਕਾਗੋ) ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਫਦ ਬਸ ਭਰ ਕੇ ਇਲੀਨਾਏ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸਪਰਿੰਗਫੀਲਡ ਗਿਆ। ਵਿਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸਿੱਖ (ਸਿੰਘ) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਲੀਨਾਏ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਹਸਤਾਖਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਫਦ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰੋਕਲੇਮੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ। 14 ਅਪਰੈਲ ਖਾਲਸਾ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਮਹੀਨਾ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਬੋਰਡ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਕਲੇਮੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ।

ਸਿੰਘ, ਕੌਰ, ਖਾਲਸਾ, ਵਿਸਾਖੀ ਇਲੀਨਾਏ ਸਟੇਟ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰੋਕਲੇਮੇਸ਼ਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਬੋਰਡ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਕੂਟਨੀਤੀ ਨਾਲ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਰੋਸ ਵਜੋਂ 500 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕ ਰੋਸ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮੇਤ 12 ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਬੋਰਡ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸ. ਹਰਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੂੰ ਵਿਚੋਲਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਬੀਬੀ ਸਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੰਘੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੋਕਲੇਮੇਸ਼ਨ ਉਤੇ 'ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ' ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ. ਵਿਰਕ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਪਾਟੀ ਹੈ; ਸਭ ਨੇ 'ਹਾਂ' ਕਿਹਾ, ਸਿਰਫ ਸ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਨਹੀਂ ਪਾਟੀ।'

ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਸੇ। ਮੈਂ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸ. ਹਰਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤ ਦੇ ਪੂਰੇ 230 ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦ ਮਨੁੱਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਨਾਂ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੌਰ ਰਖਿਆ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਕਿਸ ਨੇ ਸੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿਸ ਨੇ ਸੀ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਬੋਰਡ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਮੰਨਿਆ। ਇਹ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਪੰਥ ਨਾਲ ਨਾ ਮੁਆਫ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਧ੍ਰੋਹ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਢਾਦ ਲਈ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਕੌਮ ਵਿਚ ਪਾਤਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਦੋ ਹਫਤਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਸ. ਹਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਮਿਨਟ ਦਿਉ। ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿਉ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਮੀਟਿੰਗ ਨਾ ਕਰਵਾਉ।

ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਕੀ ਮੌਜ਼॥

ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੜਾ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਕੱਕਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੇ। ਗੋਰਾ, ਕਾਲਾ, ਸਪੈਨਿਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ। ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਵੇਅਰਨੈਸ (awareness) ਦੀ ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿਉਂ? ਸਾਡੀ ਅਜ਼ਾਦ ਸੋਚ, ਸਰਦਾਰੀ ਪਿਛੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੱਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਹੈ। ਕੱਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਹੀ ਸਿੱਖੀ-ਖਾਲਸੇ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣਾ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਗਏ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੁਠਾ ਗੇਅਰ ਲਾ ਕੇ ਆਏ ਹੋ। ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੁਛਿਆ, ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਕਿਸ ਨੇ ਹੈ? ਪਰ ਕੋਈ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ, ਰਾਗੀਆਂ, ਢਾਡੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਖਾਲਸੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਜੋਰ ਸਿਰਫ ਵਿਸਾਖ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੰਘ, ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਣ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਸਮਾਗਮ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੋਰਡ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅੜਾ ਕੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਢਾਹ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 1984 ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਰੁੱਖ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਤਖਤੀ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ 'ਰੁੱਖ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੋਰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਢਾਈ ਫੁੱਟ ਡੂੰਘੀ ਗੱਡੀ ਇਹ ਤਖਤੀ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੁਆਲੇ ਲੱਗੀਆਂ ਪੰਜ ਇੱਟਾਂ ਵੀ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟੀਆਂ।

ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੀ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਹੈ। ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਗੋ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਵੀ ਲਾਵਾਂਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਬਗੈਰ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤੇ ਵਰਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਇੱਜਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਸਰਦਾਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੋਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੁਧ ਧਰਮ ਵਾਂਗ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਸਦਾ ਸੱਚ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਰਖਰੂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਤਿ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅੰਥਰੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਦੁੱਖ ਹੈ? ਹੋ ਸਕਦੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਡਰ, ਬੇਸਮਝੀ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹੋਣ; ਜਦੋਂ ਵਾਤ ਹੀ ਖੇਤ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਉਦੋਂ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚਲਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ।

ਉਂਕਾਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ

ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਢਾਬਾ

1480 N. State Road 1, Cambridge City, IN 47327

ਕੈਬਰਿਜ ਸਿਟੀ (ਇੰਡੀਆਨਾ) ਵਿਚ
ਪੰਜਾਬੀ ਢਾਬੇ ਲਈ
**ਡਿਸਕਵਾਸਰ, ਹੈਲਪਰ, ਵੇਟਰ
ਅਤੇ ਕੁਕ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ**

ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ, ਖਾਣਾ ਮੁਫਤ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: ਮਨਜੀਤ ਨਾਗਰਾ
ਫੋਨ: 317-750-1900

Sky Films **DJ VIC**
MUSIC FOR ALL

DJ, Video, Photo, Lighting, Live Video
LED Floor, Cloud effect, Fireworks and More

A Award Winning Team
ਅਵਾਰਡ ਜੇਤੂ ਟੀਮ

WEDDINGWIRE

2019 COUPLES' CHOICE
AWARDS®

★★★★★
Sky Films and DJ VIC

IS IN THE TOP FIVE PERCENT OF WEDDING PROFESSIONALS ON WEDDINGWIRE
FOR DEMONSTRATING EXCELLENCE IN QUALITY, SERVICE, AND PROFESSIONALISM
WITHIN THE WEDDING INDUSTRY.

TIMOTHY CH, CEO OF WEDDINGWIRE, INC.

CONTACT US FOR MORE DETAILS

Team Sky Films & Production
Contact - Gagan 734 674 1854, www.skymademymemories.com

Indianapolis, Indiana ਵਿਚ ਬਣਾਓ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਘਰ

One of the Fastest Growing City in America and Best School System...

Manjit Singh Nagra
Realtor/Broker
Cell: 317-750-1900
6979 Hillsdale Court
Indianapolis, Indiana 46250

- ਨਵੇਂ ਨਕੋਰ ਘਰਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ \$200,000 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
- 1500 ਵਰਗ ਗਜ ਤੋਂ 5000 ਵਰਗ ਗਜ ਦੇ ਘਰ
- 4-6 ਬੈਡ ਰੂਮ, 3-4 ਬਾਥ ਰੂਮ
- ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ
- ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੰਸੂਰੈਂਸ ਸਸਤੀ

ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਬਿਜਨਸ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਮਨਜ਼ੂਰੀ (Approval) ਉਸੇ ਦਿਨ

Gurdeep (Garry) Chhokar
Realtor/Broker
Cell: 317-500-1247

Star Alliance
BROKERAGE

We do all type of Home and Commercial Loan. Same day loan approval...

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘੇ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਾਂਘੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਅਧਿਕਾਰਕ ਵੀਡੀਓ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ 'ਤੇ ਪੁਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ 100 ਫੀਸਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਕੰਮ ਇਸ ਈਦ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ।

ਲਾਂਘੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਖਾਸਿਫ ਅਲੀ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਚਲ ਰਹੀ ਉਸਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਆਫ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਕੋਰੀਡੋਰ' ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਤਹਿਤ 28 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸਾਰੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਲਗਭਗ 100 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤੀ ਉਸਾਰੀ, ਬਾਰਾਂਦਰੀ, ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਖਾਨਾ, 9868 ਸੁਕਵੇਅਰ ਫੁੱਟ 'ਚ ਸਰੋਵਰ ਆਦਿ ਦਾ ਕੰਮ 70 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਰਹੱਦ ਤੱਕ ਇਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਲੰਬੇ ਪੁਲ ਸਮੇਤ

ਲਗਭਗ 4.6 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਲੰਬੀ ਸੜਕ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ 90 ਤੋਂ 95 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੀਵਰੇਜ ਦਾ ਕੰਮ 60 ਫੀਸਦੀ, ਪਾਣੀ ਸਪਲਾਈ ਦਾ 55 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨਿਕਾਸੀ ਦਾ ਕੰਮ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖਾਸਿਫ ਅਲੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਾਂਘੇ ਲਈ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲਗਭਗ 20 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਖੇਤਰ 'ਚ

ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਤ (ਕੰਡੇਦਾਰ ਤਾਰ) ਲਗਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਲਗਭਗ 10 ਏਕੜ 'ਚ ਮਾਰਬਲ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਇਕ ਤੋਂ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ 'ਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਕਤ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ 'ਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ ਲਾਂਘੇ ਦੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਦਰਿਆ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਲਗਭਗ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ 30 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕੰਮ

ਬਟਾਲਾ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਿਜੈ ਇੰਦਰ ਸਿੰਗਲਾ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਾਂਘੇ ਲਈ ਜਾਰੀ ਉਸਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਪੁੱਜੇ ਸਿੰਗਲਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਲਕਾ ਵਿਧਾਇਕ ਤੇ ਸਹਿਕਾਰਤਾ ਮੰਤਰੀ ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਥਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਸਿੰਗਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਚੌੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਰ-ਦੁਰੇਡਿਓ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾ ਆਵੇ। ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 30 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਕਾਰੀਡੋਰ ਦੇ ਰਾਹ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਜ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਿਲ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਕੈਪਟਨ ਨੇ ਮੋਦੀ ਦਾ ਦਖਲ ਮੰਗਿਆ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਰੋਵਾਲ ਵਿਖੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੈਲੇਸ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸਬੰਧੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਮੁੜ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇਕ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਸਬੰਧੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਉਠਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਦਭਾਗੇ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ।

Michigan Truck Driving School

6405 Middlebelt Road, Romulus, MI 48174

ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ! ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ!!
ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ!!!
ਹੁਣ 48 ਸਟੇਟਾਂ ਵਿਚ
ਮਨਜ਼ੂਰਸੁਦਾ

*ਆਪਣੀ ਸਟੇਟ ਤੋਂ ਲਰਨਿੰਗ ਪਰਮਿਟ ਲੈ ਕੇ ਆਓ ਤੇ ਉਸੇ ਸਟੇਟ ਦਾ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਇਸੈਂਸ ਲਓ

*3-4 ਹਫਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣੋ

Raj Jamarai Cell:734-644-1010 Office:734-747-4298

Sistar Mortgage

Minimizing Cost, Maximizing Investment
www.SistarMortgage.com

Balbir (Bill) Grewal, Loan Officer (NMLS 353442)
Residential & Commercial Loans

(734) 330-8859 Mobile
(586) 802-7385 Fax
Balbir.Grewal@SistarMortgage.com

Loans Available In Most States!

*Refinance up to 125% value of the house.

- Residential Loans (Purchase, Refinance & Cash Out Refinance).
- Self Employed and H1 Visa
- Jumbo loans
- Commercial Property With Business or Business Only.
- Business Equity Line of Credit.
- Multi Unit Investment Property.

US Business Brokers Inc.

American Financing Group LLC

101 W 22nd St, Suite 111, Lombard, IL 60148
23280 Pacific Highway South, Suite 307, Kent, WA 98032

Financing - Loans

- We do all kinds of SBA & Conventional loans.
- We are specialized in Gas Stations, Liquor Stores, Hotels, Convenience Stores, Motels, Apartment Buildings, Strip Plazas, Commercial Buildings, Food Franchise.
- Purchase/Refinance
- Lowest Rates (With or Without Real Estate)
- Best Possible Mortgage Solutions For You...

ਬਿਜਨਸ ਵੇਚਣ/ਖਰੀਦਣ ਤੇ ਫਾਇਨਾਂਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ

Contact us Buy or Sell business

AJ Sandhu (MBA)
Managing Broker/Realtor/Consultant
Licensed in IL, IN, WA

916-995-0783 (Cell)
425-529-6283 (Cell)

630-206-2467 (Fax)
www.ubbchicago.com
aj@ubbchicago.com

ਮੂਲ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਅਪਨਾਓ

ਮਹੀਨਾ ਜੇਠ ਤੇ ਹਾੜ

ਐਤਵਾਰ	ਸੋਮਵਾਰ	ਮੰਗਲਵਾਰ	ਬੁੱਧਵਾਰ	ਵੀਰਵਾਰ	ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ	ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ
19 ਜੇਠ 2 ਜੂਨ	20 ਜੇਠ 3 ਜੂਨ	21 ਜੇਠ 4 ਜੂਨ	22 ਜੇਠ 5 ਜੂਨ	23 ਜੇਠ 6 ਜੂਨ	24 ਜੇਠ 7 ਜੂਨ	25 ਜੇਠ 8 ਜੂਨ
26 ਜੇਠ 9 ਜੂਨ	27 ਜੇਠ 10 ਜੂਨ	28 ਜੇਠ 11 ਜੂਨ	29 ਜੇਠ 12 ਜੂਨ	30 ਜੇਠ 13 ਜੂਨ	31 ਜੇਠ 14 ਜੂਨ	1 ਹਾੜ 15 ਜੂਨ
2 ਹਾੜ 16 ਜੂਨ	3 ਹਾੜ 17 ਜੂਨ	4 ਹਾੜ 18 ਜੂਨ	5 ਹਾੜ 19 ਜੂਨ	6 ਹਾੜ 20 ਜੂਨ	7 ਹਾੜ 21 ਜੂਨ	8 ਹਾੜ 22 ਜੂਨ
9 ਹਾੜ 23 ਜੂਨ	10 ਹਾੜ 24 ਜੂਨ	11 ਹਾੜ 25 ਜੂਨ	12 ਹਾੜ 26 ਜੂਨ	13 ਹਾੜ 27 ਜੂਨ	14 ਹਾੜ 28 ਜੂਨ	15 ਹਾੜ 29 ਜੂਨ
16 ਹਾੜ 30 ਜੂਨ	17 ਹਾੜ 1 ਜੁਲਾਈ	18 ਹਾੜ 2 ਜੁਲਾਈ	19 ਹਾੜ 3 ਜੁਲਾਈ	20 ਹਾੜ 4 ਜੁਲਾਈ	21 ਹਾੜ 5 ਜੁਲਾਈ	22 ਹਾੜ 6 ਜੁਲਾਈ
23 ਹਾੜ 7 ਜੁਲਾਈ	24 ਹਾੜ 8 ਜੁਲਾਈ	25 ਹਾੜ 9 ਜੁਲਾਈ	26 ਹਾੜ 10 ਜੁਲਾਈ	27 ਹਾੜ 11 ਜੁਲਾਈ	28 ਹਾੜ 12 ਜੁਲਾਈ	29 ਹਾੜ 13 ਜੁਲਾਈ

21 ਜੇਠ (4 ਜੂਨ) ਘੱਲੂਘਾਰਾ 1984

28 ਜੇਠ (11 ਜੂਨ) ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਿਵਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ

2 ਹਾੜ (16 ਜੂਨ) ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪੰਜਵੀਂ

4 ਹਾੜ (18 ਜੂਨ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜਾ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ

11 ਹਾੜ (25 ਜੂਨ) ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

15 ਹਾੜ (29 ਜੂਨ) ਬਰਸੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

18 ਹਾੜ (2 ਜੁਲਾਈ) ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ

21 ਹਾੜ (5 ਜੁਲਾਈ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ

25 ਹਾੜ (9 ਜੁਲਾਈ) ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਉਹੀ ਤਰੀਕ ਹਰ ਸਾਲ, ਠੀਕ ਇਤਿਹਾਸ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ।

ਸਮੂਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਿਹਾੜੇ ਮਨਾਉਣ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੂਲ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਨੂੰ ਅਪਨਾਓ

Sikh Religious Society

1280 Winnetka St., Palatine IL 60067 Phone: (847) 358-1117
www.srschicago.org e-mail: contactus@srschicago.org

ਖੇਡਾਂ: ਕਬੱਡੀ, ਵਾਲੀਬਾਲ, ਸੌਕਰ, ਅਥਲੈਟਿਕਸ

ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ

ਸੋਹਰਤ ਦੇ ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਖੂਨ ਜਿਗਰ ਦਾ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਕਮਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਾਮਯਾਬ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ, ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਪੈਰ ਜਮਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਲੋਂ

12ਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਮੇਲਾ ਤੇ ਕਬੱਡੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ

3 ਅਗਸਤ 2019

(ਸਨਿਚਰਵਾਰ, ਸਵੇਰੇ 9 ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 8 ਵਜੇ ਤੱਕ)

Heritage Park

46202 Heritage Park Dr., Canton Twp, MI 48188

Behind Canton Library

Address: 1150 S Canton Center Toad, Canton Twp, MI 48188

ਇਨਾਮ

ਕਬੱਡੀ ਓਪਨ

ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ \$15,000

ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ \$12,000

ਤੀਜਾ ਇਨਾਮ \$9,000

ਚੌਥਾ ਇਨਾਮ \$7,000

ਕਬੱਡੀ ਅੰਡਰ-21

ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ \$3500

ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ \$2500

ਤੀਜਾ ਇਨਾਮ \$1,000

ਸੌਕਰ

ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ \$3500

ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ \$2500

ਵਾਲੀਬਾਲ (ਓਪਨ)

ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ \$3100

ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ \$2100

ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਆਓ ਤੇ ਮੇਲੇ ਦਾ ਲੁਤਫ ਉਠਾਓ

ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੱਦਾ

ਲੰਗਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਆਗੇਨਾਈਜ਼ਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਣਗੇ

Free Entry Free Food & Free Entertainment

ਸਾਰੇ ਟਰੱਕ Under Warranty 800,000 kilometers

Sukhi Dhariwal Ph: 416-213-1334

ਨਾਮੀ ਗਾਇਕ ਆਪਣੀ ਗਾਇਕੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨਗੇ

PSCA Committee Members and Gold Sponsors

ਸੁੱਖਾ ਸੇਖੋਂ

ਕੇਵਲ ਗਿੱਲ

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਗਿੱਲ

ਕੁਲਬੀਰ ਗਿੱਲ

ਅਮਰਜੀਤ ਗਿੱਲ

ਰਵਿੰਦਰ ਬਿੰਦ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਸੁਖਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਰਾਜ ਨਿੱਜਰ

ਰਾਜ ਜਾਮਾਰਾਏ

ਅਰਜੁਨ ਗਿੱਲ

ਸੁਖਦੇਵ ਸੇਖੋਂ

ਕਰਮਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਕਰਨ ਗਿੱਲ

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਕਾਲ ਕਰੋ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਫੋਨ: 734-347-1154

ਸੁਖਵਿੰਦ ਗਿੱਲ ਫੋਨ: 734-231-7035

ਰਾਜ ਨਿੱਜਰ ਫੋਨ: 734-637-7540

ਰਾਜ ਜਾਮਾਰਾਏ ਫੋਨ: 734-644-1010

ਸੁਖਦੇਵ ਸੇਖੋਂ ਫੋਨ: 248-431-9678

ਕਰਮਬੀਰ ਸਿੰਘ ਫੋਨ: 734-558-3151

ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸਖਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਮੇਲੇ ਦਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਣ।

ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ

Diamond Sponsors

ਸ. ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਜਤਿੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ

Platinum Sponsors

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਵਰਲਡਵਾਈਡ ਟਰੈਵਲ

ਐਂਡੀ ਉੱਭੀ

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੋਖੇਂ

Gold Sponsors

ਰਾਜ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ

ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

ਸੁੱਖੀ ਗਰੇਵਾਲ

ਹਾਰਵੀ ਘੁੰਮਾਣ

ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਅਹੀਰ

ਡਾ. ਭਾਨੁ ਗਰਗ

ਡਾ. ਸੱਈਅਦ ਤਾਜ

ਡਾ. ਗੁਲਾਮ ਕਾਦਿਰ

ਚਰਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਧਾਲੀਵਾਲ

ਬਲਵਿੰਦਰ ਬਿਲ ਬਾਠ

ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਹਰਮੋਹਨਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਬੈੱਸ

ਟੋਨੀ ਗੁਰੇਂ

ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੱਗਾ

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਢਿੱਲੋਂ

Silver Sponsors

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਭਿੰਦਰ ਰਵਾਲਾ

ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਰਵਾਲਾ

ਪਰਦੀਪ ਸਾਘਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਹੇਅਰ

ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ

ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਬੈਨੀਪਾਲ

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਖਾਲਸਾ

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੋਗਲ

ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਨੋਆ

ਸੁਖਦੀਪ ਸੁੱਖੀ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ

ਇਮਰੋਜ਼ ਸਿੰਘ

ਟੀ ਜੇ ਲੋਟਾ

ਡਾ. ਕੁਲਜੀਤ ਲੁਥਾਣਾ

ਰਾਜੂ ਅਟਵਾਲ

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਜਗਦੇਵ ਦੇਬੀ ਘੁੰਮਾਣ

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ

ਲੱਕੀ ਸੰਧੂ

ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ

ਬਾਬਾ ਆਟੇ

ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕਾ

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਕੁੱਲੂ

ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੋਖੇਂ

ਸਤਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਿੱਲੂ

ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਸਮਾਘ

ਗਗਨਦੀਪ ਸਿੰਘ

Punjab Sports & Cultural Association Michigan

Diamond Sponsors

ਜੈਰੀ ਸਿੰਘ

ਮਿੱਕ ਗਰੇਵਾਲ ਅਟਾਰਨੀ, ਲੈਨਸਿੰਗ

ਕਰਨ ਗਿੱਲ

Platinum Sponsors

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਮਾ

ਇਕਬਾਲ ਬੋਪਾਰਾਏ ਕਲੀਵਲੈਂਡ

ਪਹਿਲਵਾਨ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਪੈਨਸਿਲਵੇਨੀਆ

Gold Sponsors

ਸਰਤਾਜ ਜੱਜ ਅਟਾਰਨੀ

ਤਰਲੇਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ

ਡਾ. ਯਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘਾਲ

ਡਾ. ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਰਜ਼ਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ

ਸੰਨੀ ਪੂੜ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਵਾਲੀਆ ਸਿਨਸਿਨੈਟੀ

ਜਸਕਰਨ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਸ਼ਿਕਾਗੋ

ਪਾਲ ਖਲੀਲ

ਦਰਸ਼ਨ ਬਸਰਾਓ ਰੇਡੀਓ ਚੰਨ ਪਰਦੇਸੀ

ਚਰਨਜੀਤ ਯੋਗੀ ਬਾਠ ਮੋਨਰੋ

ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਟੇਲਰ

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਕੈਂਟਨ ਡਰਾਈ ਕਲੀਨਰਜ਼

Silver Sponsors

ਰਾਜਿੰਦਰ ਰਾਜ ਸਿਆਨ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਬੋਬੀ ਜੱਜ ਇਸਟਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਾਠੌਰ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਲੋਹਚਮ

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਐਮ.ਐਸਸੀ.

ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੇਲੀਆ ਮੋਨਰੋ

ਡਾ. ਦੀਪਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੋਨਰੋ

ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਠ

ਸੁਖਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਅਮਰਰਾਜ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬੱਬੂ

ਰਣਜੀਤ ਰਾਣਾ ਸੇਖੋਂ

ਅਰਵਿੰਦਰ ਬਠੇਸਾ

ਕੁਲਦੀਪ ਟਾਂਡਾ

ਮਨਭੁਲ ਸਿੰਘ ਚੱਠਾ

ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

ਲਖਵਿੰਦਰ ਰਾਏ

ਇੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਠਲਾ

ਸੁਖਰਾਜ ਸੰਨੀ ਖਹਿਰਾ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ

ਬਿਕਰਮ ਗਰੇਵਾਲ

ਸੁਖਪਾਲ ਬੰਗਾ ਵਿੰਡਸਰ

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸੇਖੋਂ ਵਿੰਡਸਰ

ਸਰਬਜੀਤ ਸੰਧੂ ਵਿੰਡਸਰ

ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਮਾ

ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੁੰਦਰ

ਲਾਡੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਲੈਨਸਿੰਗ

ਗੁਰਜਿੰਦਰ ਡਿੱਪਲ

ਰਾਜ ਗਰੇਵਾਲ

ਜਸਵੀਰ ਰੰਧਾਵਾ

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਧੂ

ਜਗਦੇਵ ਗਰੇਵਾਲ ਟੋਲੀਡੋ

ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਐਂਡ

ਖੇਡ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੇਲਾ

ਕਬੱਡੀ ਤੇ ਵਾਲੀਬਾਲ ਦੇ ਮੈਚ ਹੋਣਗੇ

Sports and Cultural Festival

ਗੈਰੀ ਸੰਧੂ, ਸਾਰਿਕਾ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਕੁਵਰ ਵਿਰਕ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਲਾਉਣਗੇ। ਫਰੀ ਪਾਰਕਿੰਗ, ਫਰੀ ਫੂਡ ਅਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਲਈ ਫਰੀ ਮਹਿੰਦੀ

7 ਜੁਲਾਈ 2019

ਐਤਵਾਰ, ਸਵੇਰੇ 11 ਤੋਂ 7 ਵਜੇ ਤੱਕ
ਬੱਸੀਵੁਡਜ਼ ਫਾਰੈਸਟ ਪ੍ਰਿਜ਼ਰਵ। ਐਲਕ ਗਰੂਵ ਵਿਲੇਜ, ਇਲੀਨਾਏ

Sunday July 7th, 2019

11AM to 7PM

(Busse Wood Forest Preserve South, Elk Grove Village, IL 60007)

ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਸਪਾਂਸਰ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾਨ

ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ | ਸ. ਹੈਰੀ ਘੁਮਾਣ ਤੇ ਸ. ਅਮਰਵੀਰ ਘੁਮਾਣ ਇੰਡੀਆਨਾ | ਸ੍ਰੀ ਸੁਧਾਕਰ ਦਲੇਲਾ ਭਾਰਤੀ ਕੌਂਸਲ ਜਨਰਲ, ਸਿਕਾਗੋ | ਸ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੱਲੂਆਂ | ਸ. ਜੇ ਪੀ ਐਸ ਖਹਿਰਾ | ਸ. ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖਲੀਲ | ਸ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਵਾਲੀਆ | Raja Krishnamoorthi Congressman | ਸ. ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ | ਸ. ਲਵ ਮਿਨਹਾਸ ਕਲੱਬ ਚੇਅਰਮੈਨ

ਸ. ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਆਲ (ਪ੍ਰਧਾਨ)

ਸ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ (ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ)

ਕਲੱਬ ਮੈਂਬਰ

ਸ. ਹੈਪੀ ਸਿੰਘ ਹੀਰ | ਸ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ | ਸ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਿੱਲਾ | ਸ. ਜਸਕਰਨ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ | ਸ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਭੋਲਾ | ਸ. ਲਵਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੁੱਲਤ | ਸ. ਲਖਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਹੇਤਾ | ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ | ਸ. ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ | ਸ. ਮਿੱਡਾ ਮਾਹਿਲਪੁਰੀਆ | ਸ. ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੱਦਾ

ਕੁਮੈਂਟੇਟਰ ਮੱਖਣ ਅਲੀ ਦਾ ਗੋਲਡ ਮੈਡਲ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਸਾਡੇ ਸਪਾਂਸਰ

ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ | ਜਥੇਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸੱਲੂਆਂ | ਪਾਖਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ | ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ | ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ | ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆ | ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ | ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ | ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ | ਪ੍ਰਿਥਪਾਲ ਸਿੰਘ ਘੋਤੜਾ | ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਰੜ | ਜਸਵਿੰਦਰ ਗਿੱਲ | ਡੀ. ਡੀਨਾ | ਜਿੰਦੀ ਖੰਗੂੜਾ | ਮੱਖਣ ਗਿੱਲ | ਕਿੱਟੂ ਬਾਵਾ

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ | ਰੁਪਿੰਦਰ ਅਰੋੜਾ | ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿੱਲੋਂ | ਹਰਵਿੰਦਰ ਲਾਲੀ ਸਿੱਧੂ | ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੋਲਾ | ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਪੰਚ | ਜੱਸੀ ਧਾਲੀਵਾਲ | ਰੇਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਖੱਖ | ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿੱਕ | ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ | ਜਸਪਾਲ ਜੱਸੀ | ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ | ਸਿਕੰਦਰ ਬਿੱਟੂ | ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ | ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੂਰ

ਤਲਵਿੰਦਰ ਸੂਸ | ਸੁਖਮਿੰਦਰ ਪੰਧਰ | ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਤੇ ਸੁੱਖੀ ਮਾਨ (ਅੰਬਰ ਪੈਲੇਸ) | ਹਰਇੰਦਰਜੀਤ ਧਾਲੀਵਾਲ | ਵਰਿੰਦਰ ਨਾਗਰਾ | ਸਨੀ ਧਾਮੀ | ਓਂਕਾਰ ਸਿੰਘ ਜਲਾਲਪੁਰ | ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ | ਸਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਟੀਟੂ | ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੋਲਡੀ | ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਿਆਣੀ | ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦੀ | ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ | ਨਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ | ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਦਾਸ | ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸਨੀ ਕੁਲਾਰ | ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਿੱਟੂ | ਜੱਗੀ ਸਿੰਘ ਘੋਤੜਾ | ਸਤਵਿੰਦਰ ਸੱਤਾ | ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ | ਹਰਪਲ ਸਿੰਘ | ਸਤਵਿੰਦਰ ਮਾਨ | ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਮਰਾ | ਅਮਰਜੀਤ ਚੀਮਾ | ਦਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ | ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ | ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ | ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ | ਸੰਨੀ ਸਿੰਘ | ਤਾਲੀ ਭੱਠਲ | ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ | ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ

ਕਲਚਰਲ ਕਲੱਬ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ

Free Entry, Free Parking & Free Food

ਰੱਖੜੇ ਦਾ ਮਾਣ
ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਾਪੂ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਕਬੱਡੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਾਪੂ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸ. ਦਰਸਨ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਵਲੋਂ

ਕਬੱਡੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ ਸਵਰਗੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਘੁਮਾਣ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਘੁਮਾਣ ਬੁਦਰਜ਼ ਇੰਡੀਆਨਾ ਵਲੋਂ

ਵਾਲੀਬਾਲ ਦਾ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਸਵਰਗੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ, ਹਰਜਾਪ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਤੇ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਮੌਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਮਰਹੂਮ ਮਰਹੂਮ ਮਰਹੂਮ ਮੇਜਰ ਹਰਭਜਨ ਹਰਜਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਮੌਜੀ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ ਸੰਘਾ

ਸਾਡੇ ਸਪਾਂਸਰ

ਜੈਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਝੱਜ ਬਲਜੀਤ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਧਰਮਿੰਦਰ ਗਿੱਲ ਅਯੁਧਿਆ ਸਲਵਾਨ ਜਸਵਿੰਦਰ ਜੱਸੀ ਓਮ ਨਰਾਲਾ ਸੰਨੀ ਪੂੜ ਲਾਲੀ ਧਾਲੀਵਾਲ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਵੀ ਹੰਝਰਾ

ਚੀਂਡਸਾ ਬੁਦਰਜ਼ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਖੱਟੜਾ ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਪਨੌਆ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਪਰਦੀਪ ਸਲਵਾਨ ਹਰਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੈਲ ਬਿਕਰਮ ਸੇਰੀ ਬਿਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਸਾਡੇ ਸਪਾਂਸਰ

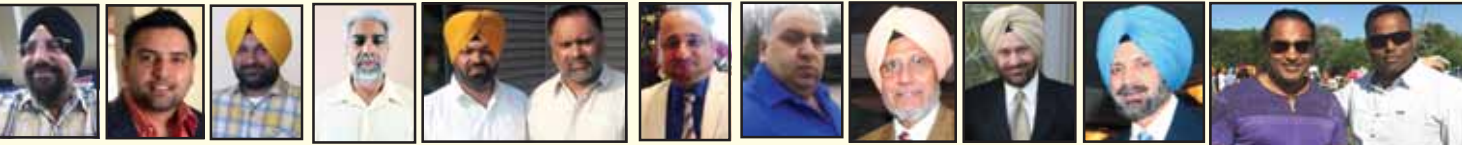
ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਬੇਪਾਰਾਏ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧਰ ਮਨਜੀਤ ਨਾਗਰਾ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ ਹਰਕੇਵਲ ਲਾਲੀ ਰਿੰਪੀ ਖੱਟੜਾ ਧਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖੱਟੜਾ ਨਿੱਕ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁਲਤਾਨੀ ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੁਰਾ ਰਾਣਾ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਅਜੈਬ ਲੱਖਣ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਡੀ. ਸੀ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ

ਜਸਬੀਰ ਸੁੱਗਾ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਰੋਤਾ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਗਰੇਵਾਲ ਸਤਨਾਮ ਮਿਨਹਾਸ ਜਸਵੀਰ ਸੋਢੀ ਲੱਭਾ ਸਿੰਘ ਇੰਡੀਆਨਾ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੱਲੀਝਿੱਕੀ ਓਂਕਾਰ ਕਾਰੀ ਗਰੇਵਾਲ ਬੁਦਰਜ਼ ਸੁਰਜੀਤ ਮਾਵੀ ਗੁਰਸਾਹਿਬ ਤੂਰ ਸਤੀਸ਼ ਭਾਰਦਵਾਜ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸੱਲਾਂ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੱਲਾਂ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕ

ਰਾਕੇਸ਼ ਰੇਹਨ ਕੈਢੇ ਇੰਡੀਆ ਮਿਲਵਾਕੀ ਆਗਿਆਪਾਲ ਚਾਹਲ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਬੇਪਾਰਾਏ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਟਾਂਡਾ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਲੰਗ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਬਲੂ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਹਰਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੀਂਡਸਾ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸੁਖਮੇਲ ਅਟਵਾਲ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਫੀਨਾ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਡਿਪਟੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ ਰੁਬੀ ਸਿੰਘ ਬੌਬੀ ਸਿੰਘ ਸਲੇਮਪੁਰ

ਅਮਰਜੀਤ ਗਡਾਣੀ ਮਨਦੀਪ ਘੋੜਾ ਜਸਵਿੰਦਰ ਪਨਾਮ ਗੁਰਦੀਪ ਢਿੱਲੋਂ ਬੌਬੀ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੁਲਬੀਰ ਬੌਬੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸੰਘਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਸਰਾਨ ਹਰਗੁਰਮੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ ਵਿੱਕੀ ਅਤੇ ਤਾਰੀ

1273 N Rand Rd, Arlington Heights, IL 60004

ਸੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਇੰਡੀਆਨਾ

ਕ੍ਰਮੈਂਟਰ ਮੱਖਣ ਅਲੀ

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ:

ਜਿੰਦੀ ਦਿਆਲ, ਫੋਨ: 214-457-1808
ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ, ਫੋਨ: 630-673-9000
ਰੈਪੀ ਹੀਰ, ਫੋਨ: 630-398-7052
ਨਰਿੰਦਰ ਸਰਾਂ, ਫੋਨ: 630-205-9264
ਜਸਕਰਨ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਫੋਨ: 630-290-7993
ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਭੋਲਾ, ਫੋਨ: 773-406-2131

ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ, ਫੋਨ: 630-479-0031
ਲਵਦੀਪ ਦੁੱਲਤ, ਫੋਨ: 224-425-0705
ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ: 708-228-8520
ਲਖਵੀਰ ਸਰੋਤਾ, ਫੋਨ: 847-489-7773
ਹਰਦੀਪ ਗਿੱਲ, ਫੋਨ: 847-226-2515
ਮਿੱਢਾ ਮਾਹਿਲਪੁਰੀਆ, ਫੋਨ: 224-578-5885
ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ਫੋਨ: 773-627-9113

DJ SONI ENTERTAINMENT &
SPEED 1 TRANSPORT
PRESENTS

Vaisakhi

USA TOUR 2019

COMPLETE FAMILY SHOW

DAYTON CONVENTION CENTRE
22 east 5th street Dayton oh 45402
TICKETS ALSO AVAILABLE all Indian grocery stores

ONLINE
TICKETS
Sulekha.Com

29th
JUNE
Saturday
@7:00pm

Tickets
Price
\$35
\$55
\$100
\$VIP

JASS BAJWA

FOR MORE INFO CALL

TARSEM JASSAR

DJ SONI 513 600 4447 BHINDA WARAICH 513 284 6978

DESIGNED BY - RAMAN MORANWALIA

Sant Baba Prem Singh Ji Society of Indiana

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਰਾਲੇਵਾਲਿਆਂ ਦੀ 69ਵੀਂ ਬਰਸੀ 16 ਜੂਨ 2019 (ਐਤਵਾਰ)

ਆਪ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਰਾਲੇਵਾਲਿਆਂ ਦੀ 69ਵੀਂ ਬਰਸੀ 16 ਜੂਨ 2019 ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲੇ ਕਰੋ ਜੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗਾ:

14 ਜੂਨ 2019 (ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ)

ਅਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ

15 ਜੂਨ 2019 (ਸਨਿਚਰਵਾਰ)

ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ: ਸ਼ਾਮ 6 ਵਜੇ ਤੋਂ 8:30 ਵਜੇ ਤੱਕ
ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ
ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਭਾਈ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ
(ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ)
ਕਥਾਵਾਚਕ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ

16 ਜੂਨ 2019 (ਐਤਵਾਰ)

ਭੋਗ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ

ਉਪਰੰਤ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ
ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਭਾਈ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ
(ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ)
ਕਥਾਵਾਚਕ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ
ਭਾਈ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਮਿਸ਼ਵਾਕਾ
(ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ)
ਭਾਈ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਸਾਊਥਬੈਂਡ
ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੱਬਲਪੁਰ ਵਾਲੇ

ਭਾਈ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਕਥਾਵਾਚਕ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਟਾਂਡਾ 219-775-5903

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਰਾਲੇਵਾਲੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਦਾਸ: ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਰਾਊਨ ਪੁਆਇੰਟ
ਐਸ. ਆਰ. ਐਸ. ਆਫ ਇੰਡੀਆਨਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਰਾਊਨ ਪੁਆਇੰਟ (ਇੰਡੀਆਨਾ)

10005 Colorado St, Crown Point, IN 46307, Ph: 219-793-9446